

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2022 йил 3 сон

43	Ўрта осие мутафаккирлари талқинида эвдемония Эшонкулова Н.А	243
44	Факторы формирования инновационного мировоззрения у молодежи Юсупова Ф.З	249
45	Давлатлар ўртасидаги муносабатларда трансчегаравий дарёлар омили Сирождидинов Ш. Н.	254
46	Инновацион таълимда касбий маҳоратни такомиллаштириш йўналишлари Суннатов Н.Б	263
47	Миллий ўзликни англашнинг тарихий-фалсафий асослари Суюнов Ш.Б	270
48	Ўзбекистонда миллатлараро бағрикенглик маданиятини ривожлантиришнинг миллий асослари Холиқов Ю.О	274
49	Социал стратификация ва ижтимоий ҳамкорлик тушунчаларининг концептуал асослари Худойбердиева А.Х	279
50	Мирзо Улугбек даври мадрасаларида таълим фалсафасининг моҳияти Ҳамдамов И.А	284
51	Файласуф кадрларнинг Ўзбекистон ижтимоий тараққиётига таъсирини ошириш йўллари Мухтаров У.М	288
52	Ёшларнинг тарбиясига ўзбек миллий рақс санъатининг таъсири Назарова И.З	294

10.00.00 ФИЛОЛОГИЯ ФАҢЛАРИ
 ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
 PHILOLOGICAL SCIENCES

53	Somatik lug`atdagi nominatsiya ob`yektining xususiyatlari Gadoyeva M.I	299
54	Ҳикояда фитрат образининг бадий талқини Мансурова М.А	304
55	Artur Konan Doyle "Yo`qolgan dunyo" asarining yaratilish tarixi Kasimova R.R., O`roqova M.O`	309
56	Инглиз ва ўзбек тилидаги шахс тасвири сифатларининг грамматик имкониятлари Элмуродова Ф.Н	313
57	Linguocultural features of chinese kinship terms Nurullayeva K.Q	319
58	Икром Отамурод шеърлари поэтик синтаксисига хос айрим жиҳатлар Каримова Ш.К	323

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. Nurullayeva, Kumushbibi Qudrat qizi (2020) "XITOI VA TURKIY TILLARDA QARINDOSH URUG'CHILIK ATAMALARINING QIYOSIY TAHLILI," Scientific Bulletin of Namangan State University: Vol. 2 : Iss. 10 , Article 48.
2. FEATURES OF FORMING OF ANIMATED NOUNS WITH THE AFFIXES IN MODERN CHINESE LANGUAGE. S.A Hashimova, SA Nasirova, Journal of Central Asian Social Studies 2 (04), 1-10
3. Насирова, С. А. (2021). ВОЕННАЯ СИСТЕМА ДРЕВНЕГО КИТАЯ: ОБЗОР ТЕРМИНОВ. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 1(Special Issue 1), 139-146.
4. 冯汉骥. 中国亲属称谓指南[M]. 上海: 上海文艺出版社, 1989. 12
5. Петрова А.С. ТЕРМИНЫ РОДСТВА В РУССКОМ И КИТАЙСКОМ ЯЗЫКАХ // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии: сб. ст. по матер. IX междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск: СибАК, 2012.123

ИКРОМ ОТАМУРОД ШЕЪРЛАРИ ПОЭТИК СИНТАКСИСИГА ХОС АЙРИМ ЖИХАТЛАР

Каримова Шахнозахон Каримовна,
Бухоро давлат университети
Табиий йўналишларда чет тили кафедраси ўқитувчиси
karimovashakhnoz@gmail.com
Тел: +998914412441

Аннотация – мақолада замонавий ўзбек шеъриясидаги поэтик синтаксис унсурлари - кучайтирувчи ва пасайтирувчи фигуралар ҳақида алоҳида сўз юритилган. Мазкур мақолада шеър тузилишида бадиий такрорларнинг ўрни муҳим аҳамиятга эга эканлиги, уларнинг шеър мусиқавийлигини ва жозибасини оширишга хизмат қилиши, бундан ташқари лексик такрорлар сирасига қирадиган анафоранинг шеърий нутқдаги вазифалари ёритилган. Хусусан, ўзбек шеъриясининг ёрқин вакили Икром Отамурод шеърлари мисолида чуқур таҳлил қилинган.

Kalit so'zlar: ўзбек шеърияси, поэтик фигуралар, Икром Отамурод шеърияси, бадиий такрорлар, анафора, эллипсис, сукут, инверсия, эпифора

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПОЭТИЧЕСКОГО СИНТАКСИСА СТИХОВ ИКРАМА ОТАМУРОДА

Каримова Шахнозахон Каримовна,
Преподаватель кафедры Иностранных языков в естественных направлениях
Бухарский Государственный Университет
karimovashakhnoz@gmail.com
Тел: +998914412441

Аннотация - В статье рассматриваются элементы поэтического синтаксиса в современной узбекской поэзии - усиливающие и редуцирующие фигуры. В данной статье рассматривается роль художественных повторов в структуре стихотворения, их роль в повышении музыкальности и обаяния поэзии, а также роль анафоры в поэтической речи,

которая является одним из лексических повторов. В частности, глубоко проанализированы стихи яркого представителя узбекской поэзии Икрама Отамуроода.

Ключевые слова: узбекская поэзия, поэтические фигуры, поэзия Икрама Отамуроода, художественные повторы, анафора, эллипсис, молчание, инверсия, эпифора

SOME ASPECTS OF THE POETIC SYNTAX OF IKRAM OTAMUROOD'S POEMS

Karimova Shakhnozakhon Karimovna

ESP Teacher of the Department of Foreign Languages in Natural Sciences

Bukhara State University

karimovashakhnoz@gmail.com

Тел: +998914412441

Abstract - The article focuses on the elements of poetic syntax in modern Uzbek poetry - reinforcing and reducing figures. This article discusses the role of artistic repetitions in the structure of poetry, their role in increasing the musicality and charm of poetry, as well as the role of anaphora in poetic speech, which is one of the lexical repetitions. In particular, the poems of Ikrom Otamurood, a brilliant representative of Uzbek poetry, have been analyzed in depth.

Key words: Uzbek poetry, poetic figures, poetry of Ikrom Otamurood, artistic repetitions, anaphora, ellipsis, silence, inversion, epiphora

Маълумки, поэтик синтаксис унсурлари кучайтирувчи ва пасайтирувчи фигуралардан иборат. Замонавий ўзбек шоирлари ижодида унинг деярли барча кўринишлари қўлланилганлигини кузатиш мумкин. Поэтик фигуралар, худди кўчимлардек, бадий нуткни белгиловчи воситалар эмас, у аслида, инсон рухиятининг узига хослиги ва жонли тил табиатидан табиий равишда келиб чиқадиган ходисалардир.[1,427]

Шеър тузилишида бадий такрорларнинг ўрни муҳим аҳамиятга эга. Бадий такрорлар шеърнинг мусиқавийлигини ва жозибасини оширишга ўз ҳиссасини қўшади. Бадий такрорлар 4 хил: лексик, фонетик, морфологик ва синтактик такрорлар кўринишида бўлади. Мазкур мақолада лексик такрорлар сирасига кирадиган анафоранинг шеъринг нутқдаги вазифаларини кўриб таҳлил қиламиз.

Анафора юнонча "anaphor", "юқорига кўтарилиш" деган маънони билдиради. Бунда бир хил сўз ёки сўз бирикмаси шеър мисралари бошида айнан бир хил тарзда такрорланиб келади. Буюк шоҳ ва шоир Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг қуйидаги мисраларида анафоранинг ёрқин намунаси кўринади:

Қайси бир озорин айгай жононима агёринг,

Қайси бир огритганин кўнглимни дей дилдоринг

Шунингдек, шоир Уйғуннинг ушбу шеърда анафорани кўришимиз мумкин:

На кўкнинг фонари ўчмасдан,

На юлдуз сайр этиб, кўчмасдан,

На уфқ, ўрамай ёқут-зар,

На булут силкитмай олтин пар,

Тонг кулмасдан бурун турарди.

Шеърӣй парчадаги тагига чизилган сўзлар қатъий тизим асосида (мисраларнинг бошида ва айнан) такрорланиб келмоқда. Шу сабабли “на” сўз такрори анафора вазифасини ўтамоқда.[1,435] Хусусан, анафора, эллипсис, сукут, инверсия, эпифора сингарилар поэтик фикрни таъсирчан ифодалашда муҳим ўрин тутади. Мулоҳазаларимизни Икром Отамурод шеърлари мисолида асослашга ҳаракат қиламиз.

Анафора такрор кўринишларидан бири сифати поэтик синтаксиснинг кучайтирувчи фигураларига киради. Чунки бу унсур шеърятда поэтик мазмунни кучайтиришга, таъкидлашга хизмат қилади. И.Отамурод ижодида анафоранинг яхши намуналари мавжуд:

Узоқ бир умр, ўзингни алдаб яшамоқ оғир, .

Узоқ бир умр ростни яшириб яшаш оғир.

Узоқ бир умр ўзингдан йироқ яшаш оғир

Узоқ бир умр....[2,17]

Бу сатрларда “узоқ бир умр” бирикмаси ҳар бир мисра бошида такрор келган. Ҳаёт ва унинг мазмуни акс этган бу мисраларда анафора таъкидни билдириб келади. Яъни инсон “узоқ бир умр” – умри давомида ўзини алдаб, ростни яшириб, ўзликни унутиб яшаши қийин.

Сен – элатсан, сен – халқсан,

Сен – миллатсан, сен – ватан

Рухида ҳурлик балққан

Соҳибназарсан, зотан.

Сен – ғурурсан, сен – қадр,

Сен – номуссан, сен – орсан.

Ботининг нурга адр,

Зоҳиринг нурга ёрсан.

Сен – хотирсан, сен – қадим,

Сен – бутунсан, сен – эрта.

Сен – узуқ, юлуқ одим –

Йўллар чизган харита

Сен армонсан, сен – умид,

Сен ўзликсан, сен – ўзсан.

Сен – англаш деган вужуд

Англаган улуғ сўзсан[2,84]

Ватан мавзусидаги юқоридаги сатрларда бир вақтнинг ўзида поэтик синтаксиснинг иккита унсури қўлланган. 1. Анафора. Мисра бошида айнан такрорланиб келган “сен” сўзи Ватанни ифодалаб келади. Қолаверса, шоир бунда анафора қўллашда янгилик олиб кирган. Чунки “сен” сўзи нафақат ҳар бир мисра бошида, балки ҳар бир мисра ўртасида ҳам такрорланиб, таъкидни кучайтирган. 2. Эллипсис. Бунда эга ва от кесимдан (сен – элатсан, сен – халқсан, сен – миллатсан, сен – ватан сен – ғурурсан, сен – қадр, сен – номуссан, сен – орсан) иборат сатрларда фикрни ихчам ва таъсирчан беришга эришилган. От-кесим бўлиб келган ҳам бир сўз Ватан деган улуғ туйғунинг мазмунини очиқ беради.

Ой кезади кўкда керилиб,

Ой нигоҳи ерга қадалар.

Ой қўшиқ куйлар берилиб,
Қўшиқдирки, тунни парчалар.
Ой кезади кўкда керилиб,
Ой нигоҳи денгизда – сузар.
Денгиз секингина чайқалиб
Унга тўлқин рақсини чизар[3,12]

Эътибор берилса, бунда “ой” сўзининг мисра бошидаги такрори иккита банддаги 5 та мисрада кузатилади. Пейзаж лирикаси намунаси бўлган бу сатрларда ойнинг тунда осмонга чиқиш ҳолати поэтик ифода этилган. Бунда ташхис – ойнинг кўкда керилиб кезиши, нигоҳининг ерга қадалиши, берилиб қўшиқ куйлаши сингари ҳолатларда ўзи аксини топган. Ойнинг қоронғу тунни ёритиши эса парчаламоқ феъли орқали ифода этилган. Кейинги бандда ҳам шу фикр давом эттирилади: бунда тамсил қўлланган. Маълумки, ойнинг акси сувда кўринади. Мазкур ҳаётий ҳолат ойнинг денгизда сузиши орқали берилган. Демак, “ой” сўзининг анафора бўлиб келиши табиатнинг гўзал манзарасини таъсирчан тасвирлашга кўмак берган. Қолаверса, ҳаётий ҳодиса – манзара бадиий образларга кўчган.

Бир денгиз бор
кўзлардай теран.
Бир тоғ бор
елкалардай буюк.
Бир кенглик бор
юракдай сарҳадсиз.
Бир инсон бор
денгизни,
тоғни,
кенгликни
юрар кўтариб.
У – сен!
У – мен![3,38]

Бу сатрлар фалсафий мазмун ташиди. Инсоннинг кимлигини аниқлаш мақсадида шоир анафорани ўзига хос ноанъанавий шаклда қўлланган. Яъни тоқ мисрлар бошида “бир” сўзи такрорланган. Ташбеҳ билан зийнатланган бу шеърда фикрлар аввал сочиб ташланган. Бу мумтоз адабиётда лафф дейилади. Кўзлардай теран денгиз, елкалардай буюк тоғ, юракдай сарҳадсиз кенглик – инсондир. Сўнгги сатрларда эса сочилган фикрларни бир жойга йиғади: денгиз, тоғ, кенгликни кўтариб юрадиган сен ва мен – инсондир. Бу мумтоз шеърятда нашр дейилади.

Шоир ижодида анафоранинг янги кўринишлари ҳам мавжуд:

Юрагимда армон-армон
бўлиб-бўлиб ётар ғам.
Юрагимда хирмон-хирмон
тўлиб-тўлиб ётар ғам.
Юрагимда уммон-уммон
қалқиб-қалқиб ётар ғам.
Юрагимда тумон-тумон

ҳалқиб-ҳалқиб ётар ғам[4,11]

Этибор берилса, лирик қаҳрамоннинг маҳзун кайфияти шу усул орқали таъсирчан ифода этилган. Жумладан, тоқ мисралар бошида такрорланган “юрагимда” хирмон-хирмон, уммон-уммон, тумон-тумон; феъл такрорлар: армон-армон, тўлиб қалқиб-қалқиб ҳалқиб-ҳалқиб сингарилар орқали ўзига хос тадрижийликда акс эттирилган.

Яфроғдек сўлди умид,
Ғам ютиб тўлди умид.
Кун кўрмай ўлди умид,
Сен энди олисдасан,
Мен энди олисдаман[4,16]

Бунда поэтик такрорнинг эпифора кўриниши қўлланган. “Умид” сўзи ҳар бир мисра охирида такрорланиб, лирик қаҳрамон – ошиқнинг севиклисидан йироқдаги изтиробли кечинмаларини тасвирлашга йўл очган.

Канглум, яна сенга бақамти келдим,
канглум, яна мендан кутдинг ҳидоя.
Канглум, юрган йўлларим сен сори елди,
канглум, турган бекатларинг менда ниҳоя.
Канглум, яна сенга қилдим тавалло,
канглум, яна менга термулдинг сузор.

“Кангул” фақатгина И.Отамурод шеърятига, услубига хос сўз бўлиб, кўнгилининг фонетик ўзгарган шаклидир. Бунда “кангул” сўзи анафора бўлиши баробарида ундалма ҳам бўлиб келмоқда. Шоир кўнгилга мурожаат этиб, унга дардларини тўкиб солади.

Сен йўғ эдинг... Келдинг...
Йўл – соғинч... Вақт – соғинч...
Макон – соғинч... Сусамбил...
Кангул – соғинч... Ҳақ – соғинч...
Имкон – соғинч... Ў, танг дил...[4,35]

“Сен” дostonидан олинган бу сатрларда эллипсис ва сукут баравар қўлланган. Деярли барча мисраларда бу кузатилади. “Сен йўғ эдинг... Келдинг...” мисрасида сукут бор. Лирик қаҳрамон – ошиқ севгилисини кутган дақиқалар акс этган. Дастлабки кўп нуқта узоқ кутилганлик, кейинги кўп нуқта эса ниҳоят маъносини билдириб келади. Кейинги мисраларда “йўл”, “вақт”, “макон”, “кангул”, “ҳақ” сўзлари эга бўлиб, соғинч сари элтувчи манзиллар ҳисобланади. “Соғинч” сўзи эса от-кесим бўлиб келган. Бунда эллипсис поэтик мазмунни аниқ ифодалашга ва кучайтиришга хизмат қилган. Ҳар бир эллипсисдан сўнг сукут, яъни кўп нуқта келган. Бу ошиқдаги соғинч ҳисларининг чексизлигини билдириб келади. Қолаверса, Сусамбил – мўл-кўлчилик рамзи бўлган афсонавий ўлкани англатади. Унга етиш машаққатли бўлганидай, муҳаббатга эришиш ҳам шундай қийин, демоқчи шоир.

Юқорида таҳлил этганимиз Икром Отамурод шеърларида поэтик синтаксиснинг анафора, эпифора, сукут ва эллипсис сингари унсурлари муваффақиятли қўлланган. Анафора ҳар бир мисра бошида, балки ҳар бир мисра ўртасида ҳам такрорланиб, таъкидни кучайтириб келган. Шу билан бирга мумтоз шеърятдаги лафф ва нашр

санъатини яратиб учун асос бўлиб хизмат қилган. Қолаверса, мисралараро такрорланган от-такрорлар ва феъл такрорлар лирик қаҳрамоннинг руҳий ҳолатини ифода этган. Шу билан бирга, эллипсис ва сукут ёнма-ён қўлланган. Эллипсис воситасида поэтик фикрни ихчам акс эттиришга эришилган бўлса, сукут орқали лирик қаҳрамон ҳисларининг чексизлиги, чегара билмаслиги ифодаланган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари.-Т.: Ўзбекистон.-Б.427;434;435
2. Отамурод И. Харитгага тушмаган жой. Шеърлар ва дostonлар. -Т.: Шарк, 2011. - Б.17;84
3. Отамурод И. Вақт ранглари. Шеърлар. -Т.: Гафур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. -Б. 12;38
4. Отамурод И. Сен. Шеърлар ва дoston. -Тошкент: Қатортол-Камолот, 1999. -Б.11;16;35
5. Karimova Shakhnozaxon Karimovna. (2021). ANAPHORA AS AN ESSENTIAL TYPE OF POETIC FIGURES. *European Journal of Research Development and Sustainability*, 2(3), 67-68. Retrieved from <https://scholarzest.com/index.php/ejirds/article/view/366>
6. Каримова, Ш. (2021). Poetik sintaksis haqida. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (*buxdu.Uz*), 2(2). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/1207

ANGLIYA SIYOSIY OLAMIDA QO'LLANILADIGAN BA'ZI BIR METAFORALAR TAHLILI

Tursunov Mirzo Makhmudovich
Buxoro davlat universiteti, ingliz tilshunosligi
kafedrasida katta o'qituvchisi, f.f.f.d. (PhD)
gmail: mirzobek.tursunov81@gmail.com Tel:+998914131221
Ahmedova Gulmira Oxunjon qizi
Buxoro Davlat Universiteti, magistratura talabasi
gmail: gulmiraahmedova72@gmail.com

Annotatsiya: Metafora nutqning ifodaviyligi va ta'sirchanligini oshirish uchun eng ko'p qo'llaniladigan tasviriy ifoda vositalaridan biridir. Metafora bugungi kunda faqatgina stilistik vosita emas, balki tilshunoslikning boshqa sohalariga tegishli lisoniy belgi bo'lib hisoblanadi. Zamonaviy siyosiy dunyoda ham metafora nutq jozibadorligini oshiruvchi, ifodaviylikni ta'minlovchi, so'zlovchilarning e'tiborini tortishda, turli o'xshatishlar bilan ularning eslarida qolishni ta'minlovchi lingvistik kuch sanaladi. Metafora siyosatchilarning ko'makchisiga aylanib, ishontirish vositasi sifatida dunyo siyosiy arenasida keng qo'llanilmoqda. Ushbu maqolada ingliz siyosatchilarining nutqlarida ishlatilgan metaforalarning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilib, tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: til, nutq, tasviriy vosita, trop, figura, metafora, konseptual metafora, ifodaviylik, ta'sirchanlik